

6. Recentní pohled na osobu v právním smyslu v ČR

Podívejme se nyní, jak současná česká právní teorie nahlíží na právní subjekt a co o něm říká. **J. Boguszak** rozumí pod „*subjekty práva osoby v právním slova smyslu, tj. osoby, které mají právní subjektivitu*“.⁵⁷⁶ Právní subjektivita pak podle něj znamená způsobilost k právům a povinnostem, tedy způsobilost být subjektem práva. V této souvislosti kritizuje i platné právo České republiky, které užívá pro subjekty práva označení „účastníci právních vztahů“.⁵⁷⁷ To není dle Boguszakova názoru výstižné, neboť právní subjektivita znamená pouze možnost (resp. způsobilost) stát se účastníkem daného právního vztahu a „*sama o sobě neznamena účast v kterémkoli právním vztahu*“.⁵⁷⁸ Existence právní subjektivity osob je tedy nezávislá na existenci právních vztahů, jichž by se dané osoby musely účastnit. Boguszak tuto tezi dokládá na příkladu způsobilosti mít vlastnická práva, která však sama o sobě „*neznačí vlastnictví kterékoli věci*“.⁵⁷⁹ Boguszak tak zdůrazňuje právní subjektivitu jako potenciální, nikoliv reálnou způsobilost vstupovat do právních vztahů. Tím dává najevo, že subjekt práva je subjektem svobodným, který ze své vůle může a nemusí do právních vztahů vstupovat. Rozhodně tím však neříká, a po mém soudu ani říkat nemůže, že by subjekt práva mohl existovat mimo právní vztah. Za správné proto považuji i tvrzení **J. Harvánek**, že subjekty právního vztahu existují na základě toho, že v něm „*musí existovat někdo, kdo je oprávněn či povinen konat*“,⁵⁸⁰ tedy někdo, kdo samotný právní vztah uvádí do pohybu. Subjekty jsou pevně danou součástí právních vztahů, zatímco jejich obsah může být velmi různorodý. Za subjekt právního vztahu Harvánek označuje obecně osoby, které „*právní normy za něj stanovují*“,⁵⁸¹ a dále je dělí na jednotlivce – neboli fyzické osoby, a organizace – právnické osoby, které vznikají ze společenské nutnosti sdružování jednotlivců z hospodářských či jiných důvodů. **Právní subjektivita** určuje postavení jednotlivce a obsahuje způsobilost k právům a povinnostem, kterou Harvánek nazývá „*pasivní stránkou subjektivity*“, způsobilost k právnímu jednání, nazývanou „*aktivní stránkou subjek-*

⁵⁷⁶ Boguszak, J.: Subjekty práva. In: Boguszak, J. – Čapek, J. – Gerloch, A.: Teorie práva, Praha 2004, str. 135.

⁵⁷⁷ Konkrétně se jedná o nadpis Hlavy druhé ObčZ, který zní: „Účastníci občanskoprávních vztahů“.

⁵⁷⁸ Boguszak, J.: op. cit., str. 135.

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ Harvánek, J. a kol.: Teorie práva. Plzeň 2008, str. 314.

⁵⁸¹ Tamtéž.

tivity“,⁵⁸² a způsobilost k protiprávnímu jednání neboli deliktní způsobilost. **Způsobilost k právům a povinnostem** je pasivní stránkou subjektivity z toho důvodu, že osobě dává toliko právo být subjektem práva, a tedy nositelem práv a povinností.

Domnívám se, že právní subjektivita jako potenciální právní způsobilost u Boguszaka se plně shoduje s Harváňkovým konceptem „pasivní stránky“ subjektivity. Oba používají poněkud jiných výrazů k vyjádření téhož. Zároveň se shodují i v metodě, jakou při stanovení toho, kdo je právním subjektem, postupují. Oba vycházejí z právní subjektivity jako potenciálního souboru subjektivních práv, které subjektu náleží. Jestliže „něčemu právní řád přiznává právní subjektivitu, pak je ono něco právním subjektem“. Jejich metoda je tak deduktivní, vycházející z „apriorního“ pojmu právní subjektivity. Konec konců stejné pojetí nalézáme i u Aleše Gerlocha, který pojednání o subjektech práva začíná vymezením právní subjektivity, když říká: „*Právní subjektivita je způsobilost mít subjektivní práva a povinnosti.*“⁵⁸³ První předpoklad, ke kterému můžeme dospět při deduktivní analýze pojmu právní subjekt, zní:

- **Komu náleží právní subjektivita, je právním subjektem.**

Co však právní subjektivita vlastně znamená? Při odpovědi na tuto otázku je třeba mít zejména na paměti odkaz právního normativismu, který svoji pozornost zaměřil nikoli jen na subjektivní právo, nýbrž zejména na **právní povinnost**, kterou dokonce považuje „*za ústřední pojem právního poznávání.* (...) *V právním subjektu, osobě, nevidí jen nositele práv, nýbrž a především nositele právních povinností.*“⁵⁸⁴ Vraťme se proto nyní zpátky k samým základům práva jako souboru právních norem a položme si otázku, jakým způsobem právní normy stanovují práva a povinnosti. Jak uvádí A. Gerloch, je základním rysem právní normativity „*preskriptivní charakter, tj. to, že reguluje určité chování.*“⁵⁸⁵ Způsoby regulace chování pak nazýváme modality normativnosti, které se dělí na tzv. silné, zahrnující příkaz a zákaz, a tzv. slabou modalitu, spočívající v oprávnění. Jestliže právní normy regulují chování právních subjektů tím, že stanovují příkaz nebo zákaz, potom to z jejich „subjektivního“ hlediska znamená povinnost chovat se v souladu s tímto příkazem nebo zákazem. Z toho vyplývá první dílčí závěr, že ze silných modalit normativnosti plynou pro adresáty právních norem primárně pouze právní povinnosti. V tomto smyslu pak můžeme na právní osobu nahlížet jako na **povinnostní subjekt**. Zároveň je však třeba říci, že z příkazů a zákazů mohou adresátům právních

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ Gerloch, A.: Teorie, str. 117.

⁵⁸⁴ Slezák, J.: op cit., str. 26.

⁵⁸⁵ Gerloch, A.: Teorie, str. 31.

norem plynout sekundárně i práva v tom smyslu, že jsou oprávněni požadovat po ostatních právních subjektech, aby se chovaly v souladu s právem a zdržely se jednání, které je v rozporu se stanovenými povinnostmi. Povinnostní subjekt však nemá žádný vliv na vznik právní povinnosti, která plyne z právní normy. V tomto smyslu jde vždy a stále o subjekt povinností. K tomu, abychom mohli tvrdit, že je právní subjekt subjektem práva, musí právní norma toto právo svému subjektu teprve „dovolit“. Z toho plyne, že způsobilost k právům je umožněna tím, že je právní subjekt k určitým právům „oprávněn“. Pokud se však máme držet povinnosti jako základního východiska, můžeme také konstatovat, že „dovolení“ znamená pro právní subjekt oprávnění stanovit pro jiný právní subjekt právní povinnost. Mluvíme-li tedy o osobě jako o subjektu oprávnění, znamená to, že těmto oprávněním budou odpovídat povinnosti jiných právních subjektů, přičemž tyto povinnosti budou vznikat na základě vůle oprávněného subjektu, a nikoli jako důsledek porušení právních povinností jiných právních subjektů. Další předpoklad, ke kterému můžeme deduktivní analýzou dospět, zní:

- **Právní subjektivita znamená způsobilost:**
- **nést právní povinnosti (osoba jako povinnostní subjekt),**
- **stanovovat právní povinnosti (osoba jako oprávněný subjekt).**

Z tohoto hlediska je důležité vymezení právního subjektu, které nalzáme u **Viktora Knappa**. Ten rozlišuje dva druhy subjektů právních norem – „**subjekt právotvorný a subjekty, jimž je právo určeno, tj. adresáty právních norem**“.⁵⁸⁶ Na subjekt právotvorný lze nahlížet z různých hledisek. Pravidlem podle Knappa je, že se „otázka subjektu právotvorného klade výlučně z hlediska práva heteronomního, a to zpravidla pozitivisticky“.⁵⁸⁷ Zjišťuje se tedy, kdo je tvůrcem současného platného práva upravujícího chování jednotlivých subjektů práva. Ve většině zemí (zejména v zemích psaného práva) je tvůrcem platného práva tzv. zákonodárce, přičemž „v kontinentálních zemích, včetně naší, se zákonodárcem rozumí výlučně stát“.⁵⁸⁸

Pod pojmem adresáta právní normy Knapp rozumí „*subjekt, jemuž jsou adresovány příkazy, zákazy, resp. dovolení daná právní normou...*“.⁵⁸⁹ Adresáty právních norem si určuje právo samo a vymezuje jejich právní subjektivitu. Adresátem práva tedy nemusí být a není jen jednotlivec neboli fyzická osoba, ale rovněž sdružení osob či účelové sdružení majetku, čímž právo „*finguje právní osobnost subjektů od člověka jednotlivce odlišných, které nazývá osoba-*

⁵⁸⁶ Knapp, V.: Teorie, str. 70.

⁵⁸⁷ Tamtéž.

⁵⁸⁸ Tamtéž.

⁵⁸⁹ Tamtéž.

mi právníckými“.⁵⁹⁰ **Adresáty práva jsou podle Knappa subjekty oprávněné aplikovat právo (které bývají vymezeny ústavou) a subjekty, které mají povinnost řídit se ustanoveními právních norem při svém chování, jež se nazývají osobami.**

V čem se tedy shoduje a v čem se liší Knappovo recentní pojetí právního subjektu od normativní koncepce, která při vymezování právního subjektu taktéž vycházela z deduktivní analýzy právního řádu? Zopakujme si nyní normativní východisko, podle kterého se právní osobností myslí především **oprávnění k normotvorbě**. Za právní subjekt tedy můžeme považovat ***bud' normotvůrce, nebo povinnostní subjekt***.⁵⁹¹ V obou případech pak jde o subjektivizaci čili o subjektivní pojetí normy, kdy „*na místo objektivní normy (to, co býti má) nastupuje bud' normotvůrce (ten, kdo chce, že něco být má), nebo povinnostní subjekt (ten, který jest povinen odpověden za to, co má býti)*“.⁵⁹² Na první pohled bychom mohli říci, že Knappova koncepce adresáta právní normy je téměř totožná s normativním pohledem. I Knappův adresát je jednak povinnostním subjektem, zároveň je však i subjektem oprávnění (dovolení), tedy logicky i subjektem práva. Rozdíl normativního a recentního pohledu však existuje a vyplývá z odchylného pojetí právní normy. Jak víme, právní normativismus považoval za právní normu i právní povinnost individuálně určeného subjektu (tehdy šlo o normu konkrétní a odvozenou). V recentním pojetí je však jednou ze základních charakteristik právní normy její obecnost. Ta podle Knappa spočívá zejména v tom, že je ji každý povinen respektovat. Někdy bývá právní norma obecně adresována jen dané skupině subjektů. „*Právo tedy působí vždy absolutně a někdy zároveň relativně, tj. vůči určitým obecně vymezeným skupinám osob.*“⁵⁹³

Normotvorný subjekt tak zahrnuje v zásadě dvě skupiny případů. Jednak subjekt, který je oprávněn stanovovat obecné právní normy způsobující vznik právních povinností druhově určenému počtu subjektů, a zároveň i subjekt, který je oprávněn stanovit povinnosti individuálně určeným subjektům. **Adresát právní normy** v Knappově smyslu je však oprávněn ke stanovení povinností pouze ve vztahu **k individuálně určeným subjektům**, čímž se právě liší od subjektu „*právo tvorného*“. Právo tvorný subjekt můžeme chápat jako osobu oprávněnou stanovovat právní povinnosti vůči individuálně určeným subjektům. Při vědomí této odlišnosti však můžeme konstatovat kontinuitu v chápání právní subjektivity, kdy za ni můžeme považovat způsobilost jednak

⁵⁹⁰ Tamtéž, str. 71.

⁵⁹¹ Weyr, F.: Teorie, str. 113.

⁵⁹² Tamtéž.

⁵⁹³ Knapp, V.: Teorie, str. 74.

nést povinnosti, zároveň i povinnosti stanovovat, avšak nikoli subjektům určným druhově, nýbrž jen individuálně. S tímto upřesněním tak můžeme sumarizovat předpoklady právního subjektu do následujícího sylogismu:

- **Komu náleží právní subjektivita, je právním subjektem.**
- **Právní subjektivita znamená způsobilost:**
- **nést právní povinnosti (osoba jako povinnostní subjekt),**
- **stanovovat právní povinnosti (osoba jako oprávněný subjekt).**
- **Kdo je způsobilý nést nebo stanovovat právní povinnosti, je právním subjektem.**

V návaznosti na tento závěr se však nabízí další otázka. Máme za právní subjekt považovat pouze takovou osobu, která je zároveň způsobilá k právům i povinnostem, nebo lze uvažovat i o tom, že se v právním řádu může vyskytnout osoba, která je „pouze“ způsobilá povinnosti nést nebo je naopak pouze stanovovat?

V dalších částech se proto budu systematicky zabývat nejprve osobou jako subjektem povinnosti a následně osobou jako subjektem, který je způsobilý stanovovat povinnosti subjektům ostatním, tedy osobou jako subjektem práva, tj. subjektem „právo tvorným“.

6.1 Osoba jako povinnostní subjekt

Úvahu o tom, co znamená a jak se v právním řádu projevuje osoba jako povinnostní subjekt, můžeme opět začít u V. Knappa, který jako důkaz, že „člověk se v určitém právním řádu nestává fyzickou osobou, tj. subjektem práva tím a proto, že se narodil, ale tím a proto, že od narození, popř. už před ním, se jeho osobní status spravuje nějakým právním řádem,⁵⁹⁴ uvádí římskou reguli „*servus nullum caput habet*“. Otrok je podle V. Knappa důkazem existence člověka, který z hlediska práva subjektem není.

Jak jsme však dovedli výše, být právním subjektem nemusí znamenat jenom být nositelem práva, nýbrž i způsobilost být nositelem povinnosti. Položme si tedy otázku: Nebyl snad otrok nositelem povinností a nevztahovaly se snad na něj mnohé příkazy a zákazy? Otrok měl řadu povinností, a to nejenom takových, které spočívaly v tom, že měl povinnost zdržet se určitého jednání (jako byl např. boj o vlastní svobodu), nýbrž byl i povinen k aktivnímu jednání, měl povinnost plnit příkazy svého pána a měl taktéž povinnost poskytnout svému pánovi pomoc, pokud byl ten v ohrožení života. Pokud svoji povinnost nesplnil, stihl ho trest smrti. V případě, že otrok sám zavraždil svého pána, stí-

⁵⁹⁴ Knapp, V.: O právnických osobách. Právník 10–11/1995 [citováno jako „Knapp, V.: O právnických“], str. 982.

hal trest smrti všechny otroky v pánově domácnosti. Otroak neměl soukromoprávní subjektivitu a nemohl vlastnit.⁵⁹⁵ Avšak to, že nebyl soukromoprávním subjektem, nijak neznemožňovalo, aby mu byly ukládány právní povinnosti. V případě jejich nesplnění jej pak stíhaly sekundární veřejnoprávní povinnosti plynoucí z jeho odpovědnosti. Tento příklad je důkazem, že může existovat povinnostní subjektivita bez ohledu na způsobilost být nositelem práv, ať už soukromých nebo veřejných. „Instituce otroka“ je pak názorným příkladem skutečnosti, že když určitý člověk není nositelem soukromoprávní subjektivity, neznamena to, že není nositelem subjektivity vůbec, i když se jedná o subjektivitu povinnostní.

Na první pohled by se mohlo zdát, že otroak jako příklad ryze povinnostního subjektu je institutem dávno překonaným, který v moderních právních řádech nenajdeme. Je sice pravdou, že je obtížné nalézt subjekt, který by byl pouze nositelem povinností a zároveň by nebyl subjektem práv (zejména majetkových). I takový „subjekt“ se však může vyskytnout. Příkladem může být předválečná právní úprava politických stran. Zdrojem poučení pro nás může být článek J. Boguszaka,⁵⁹⁶ který tematicky navazuje na článek V. Mikuleho.⁵⁹⁷ Z obou článků plyne, že „*moderní politické strany existující na našem území vznikaly a postupně nabývaly na významu už za Rakousko-Uherska, tehdejší právní řád je však jako subjekty zvláštního druhu nebral na vědomí*“.⁵⁹⁸ Politické strany tak od dob svého formování (tj. od 70. let předminulého století) v českých zemích – v podstatě až do účinnosti zákona č. 15/1990 Sb., o politických stranách – neměly status právnických osob.⁵⁹⁹ Přesto se však v období první ČSR volební a některé další veřejnoprávní předpisy o „stranách“ výslovně zmiňovaly. Podle V. Mikuleho se tak někdy dělo takovým způsobem, který navozoval dojem, že se jejich majetkoprávní subjektivita uznává. Např. řád volební do poslanecké sněmovny ukládal straně složit zálohu na úhradu nákladů spojených s rozmnožením kandidátních listin a zavazoval ji k náhradě celého tohoto nákladu, jestliže v žádném volebním kraji nezískala mandát.⁶⁰⁰ Prvorepublikový Nejvyšší správní soud však výslovně konstatoval, že „*předpisy dosavadních zákonů dlužno vykládat jen tak, jak znějí, tj. že se **politickým stra-***

⁵⁹⁵ Srovnej Costa, E.: *Crimini e pene da romolo di Giustiniano*; Bologna 1921, str. 117, dále Santalucia, B.: *Diritto e processo penale nell antica Roma*; Milano 1998.

⁵⁹⁶ Boguszak, J.: *Politické strany – kontinuita a diskontinuita (právní kasuistika)*. AUC Iuridica č. 1–2/1999, str. 211.

⁵⁹⁷ Mikule, V.: *K vývoji právní subjektivity politických stran*. Časopis pro právní vědu a praxi č. 3/1997, str. 370n.

⁵⁹⁸ Tamtéž, str. 370.

⁵⁹⁹ Boguszak, J.: *op. cit.*, str. 212.

⁶⁰⁰ Mikule, V.: *op. cit.*, str. 371–372.

*nám jako útvarům existujícím v zásadě jen fakticky přiznávají jen ona práva a ukládají jen ony závazky, jež zákon sám stanoví, takže ve všech ostatních relacích zůstávají i nadále nezpůsobilými státi se subjekty práv a závazků“.*⁶⁰¹ Korporační charakter spojený se „soukromoprávní subjektivitou“ politické strany nepřipouštěl ostatně ani Nejvyšší soud.⁶⁰² Podle J. Boguszaka⁶⁰³ však formulace, podle které politické strany existovaly „jen de facto“ (byly útvary „jen fakticky existujícími“), není zcela adekvátní, pokud jde o občanskoprávní formu politických stran. Již ustavení politické strany se zajisté nemohlo obejít bez úkonu, který měl relevanci nepojmenované smlouvy, podobné dnešní smlouvě o sdružení (§ 829 a násl. dosud platného občanského zákoníku).⁶⁰⁴

Z hlediska občanského práva měly tedy politické strany prakticky donedávna povahu smlouvy o sdružení – society. Societa se však tradičně považuje za „bezsubjektivní“ protipól korporace. Právě proto, že politickým stranám nenáležela soukromoprávní subjektivita, zakládaly si akciové společnosti, které pro ně vlastně získávaly či obhospodařovaly významnější majetkové hodnoty a poskytovaly jim servis.⁶⁰⁵ Znamená to však, že politickým stranám nenáležely žádné povinnosti? Naopak. Vždyť sám Nejvyšší správní soud judikoval, že se politickým stranám „*přiznávají jen ona práva a ukládají jen ony závazky, jež zákon sám stanoví*“. Jak vidno, zákon mohl stanovit veřejnoprávní práva a povinnosti (a to dokonce i majetkového charakteru) subjektu, který z hlediska soukromého práva subjektem nebyl.

Výše uvedené příklady demonstrují, že právní subjektivita není něčím apriorním, nýbrž vyplývá z právního řádu, tedy z rozhodnutí zákonodárce. (U právnických osob, kterým nenáleží základní práva a svobody, to platí dvojnásob.) Každý subjekt je vázán právem. Vázanost právem znamená, že **subjekt je povinen strpět, že mu právní řád stanoví rozsah způsobilosti k prá-**

⁶⁰¹ Boh. 6684/1927; obdobně i Boh. 7190/1928 a nález volebního soudu z 8. 2. 1928 č. 47, Kosch. 191/IV.

⁶⁰² Vážný 5993, 7450, 7762, 7826, 8612, 10346, 10606.

⁶⁰³ Boguszak, J.: op. cit., str. 212.

⁶⁰⁴ Skutečnost, proč právní subjektivita politických stran nebyla normativně upravena, měla i své ideologické pozadí. Podle J. Boguszaka byla ryze liberalistická koncepce založena na předpokladu, že svrchovanost voličů se v zastupitelské demokracii realizuje prostřednictvím politických stran: tyto strany zprostředkovávají pouvoir constituent; jejich vznik a aktivita předchází ustavení pouvoir constitué – zastupitelského sboru, od jehož aktů má být teprve odvoditelná pravomoc výkonných orgánů státu. Politické strany tedy nemají být žádným způsobem omezovatelné státními orgány. Jejich soutěž má být zcela svobodná. Strany tedy nepodléhaly žádné registraci nebo evidenci, takže dokonce ani nemusely mít stanovy, tím méně stanovy, jejichž obsah by byl tak či onak regulován právním předpisem, a které by podléhaly kontrole orgánem výkonné moci. (Boguszak, J.: op. cit., str. 212–213.)

⁶⁰⁵ Boguszak, J.: op. cit., str. 211.

vům a povinnostem. Ve vztahu k právnímu řádu státu tak stojí každý právní subjekt z hlediska své subjektivity v nerovném postavení. Teprve podle toho, jaký rozsah práv a povinností právní řád subjektu přiznává, vstupuje subjekt do právních vztahů se třetími osobami. Tato koncepce úzce souvisí se dvěma formami spravedlnosti, které se v právu uplatňují. Za instruktivní považuji pojetí Gustava Radbrucha, které podal ve své „Právní filozofii“ z r. 1956. Podle něj je *„zarovnávací spravedlnost spravedlností soukromého práva, distributivní spravedlnost je pak spravedlností veřejného práva. Tímto je také dostatečně objasněn vzájemný poměr obou druhů spravedlnosti. Zarovnávací spravedlnost je spravedlností mezi stejně oprávněnými, jejím předpokladem je tedy dřívější akt distributivní spravedlnosti, který účastníkům propůjčí rovnoprávnost, stejnou procesní způsobilost, stejný status.“*

Z toho plyne, že každý subjekt je primárně subjektem povinnostním, což se projevuje v tom, že je povinen dodržovat povinnosti právním řádem stanovené. Být právním subjektem tedy může znamenat i jen to, být nositelem právní povinnosti, tedy být subjektem povinnostním. Zcela v souladu s J. Matějkou tak můžeme konstatovat, že právní subjektivita znamená pouze *„způsobilost státi v právně upravených poměrech k jiným subjektům, schopnost přijímati účinky právního řádu“*;⁶⁰⁶ z čehož však primárně neplynou subjektivní práva, nýbrž subjektivní právní povinnosti. Teoreticky si lze představit právní řád, který by určoval pouze povinnosti subjektů, a nikoli subjektivní práva. To naopak však nelze. Primát právních povinností byl ostatně typický pro absolutistický stát, jenž pohlížel *„na jednotlivce pouze jako na svého »poddaného«, nedával rád vznikati proti sobě subjektivním právům v oboru veřejného práva“*.⁶⁰⁷ Právní normy této doby určovaly převážně jen povinnosti jednotlivce, který tak byl spíše subjektem povinnostním. V tom také spočívá odlišnost od současného právního státu, který přiznává lidem a občanům určitá základní práva a svobody. V tomto smyslu je tedy i sám zákonodárce vázán respektem k těmto základním právům a svobodám. Nadřazenost právního řádu právnímu subjektu tak nelze chápat ve smyslu „všechno nebo nic“, nýbrž ve stanovení určitého rozsahu práv a povinností. Skutečnost, že je způsobilost k právům a povinnostem přiznávána „veřejnoprávně“, nikterak neznámá, že si zákonodárce může počínat svévolně. To ovšem na druhou stranu nemění nic na tom, že každý právní subjekt je ve vztahu k právnímu řádu subjektem povinnostním. Teprve sekundárně může podle charakteru své způsobilosti k prá-

⁶⁰⁶ Matějka, J.: Veřejnoprávní korporace. In: Slovník veřejného práva československého (sv. II), Brno 1929, str. 21.

⁶⁰⁷ Tamtéž, str. 23.

vům soukromoprávně či veřejnoprávně jednat ve vztahu ke třetím osobám. Tím se však již dostáváme k osobě jako subjektu právotvornému.

6.2 Osoba jako právotvorný subjekt

Pokud se týče způsobilosti nést právní povinnosti, můžeme za právní subjekt považovat každý subjekt vytvořený právem, tj. každý právní subjekt. Uvažujeme-li však o právním subjektu, obvykle nemáme na mysli jeho povinnostní subjektivitu, právě naopak. Jako subjekt „práva“ označujeme nositele „právní subjektivity“, tedy vlastnosti přesně opačné. Být nositelem „právní subjektivity“ znamená být oprávněn stanovovat jiným subjektům právní povinnosti, a to na základě samostatného právního jednání. Weyr v této souvislosti výslovně upozorňuje na stereotypní omyl, při kterém se oprávnění ke stanovení právní povinnosti (tj. k normotvorbě z hlediska čisté právní vědy) spojuje výlučně s veřejným právem, zatímco v soukromoprávní osobě je spatřován „*poddaný, který vstupuje s jinými poddanými do právních vztahů*“. Ke stanovení právních povinností však ve skutečnosti dochází nejen v oblasti veřejnoprávní, kde jde o jednostranné autoritativní stanovení povinností především ze strany státu, nýbrž i v oblasti soukromoprávní. Ke vzniku subjektivních právních povinností však v soukromém právu dochází na smluvním základě. Soukromoprávní subjekt je přitom povinen respektovat rozsah dovolení, v rámci kterého je samostatně oprávněn stanovovat jiným právním subjektům právní povinnosti. Limity tohoto dovolení jsou v soukromém právu obsažené v tzv. kogentních normách, které imperativně stanovují rozsah práv a povinností, a omezují tak dispoziční autonomii právních subjektů. Právě kogentní normy vyjadřují nadřazenost právního řádu nad (soukromo)právním subjektem, který je nucen strpět nejen stanovení rozsahu své subjektivity, nýbrž i způsobu, jak bude svoji způsobilost k právům realizovat. Pojem právního subjektu je proto společný jak pro právo soukromé, tak i veřejné. Považuji tak za správné tvrzení F. Weyra, že se „*tradiční rozlišování veřejnoprávních subjektů (tj. nositelů tzv. imperia) a soukromoprávních subjektů (tj. nositelů závazků a práv) dá a musí se dáti redukovati na rozdíl mezi pojmem subjektů normotvorných a povinnostních*“.⁶⁰⁸ (Na rozdíl od Weyra však pod normotvorbou chápu oprávnění ke stanovení povinnosti, která se může vztahovat pouze na případy určené druhově. V případě stanovování individuálních povinností by tak bylo správnější hovořit o subjektu právotvorném, a nikoli normotvorném.) Sou-

⁶⁰⁸ Weyr, F.: O veřejnoprávní subjektivitě. In: Pocta k šedesátým narozeninám Dr. Emila Háchy, Bratislava 1932 [citováno jako „Weyr, F.: O veřejnoprávní“], str. 239.

kromoprávní subjekt je potom výrazem „*demokratické či smluvní novotvorby*“, při které vzniká norma za spolupůsobení normotvorných činitelů – soukromoprávních subjektů. Tím se také tato normotvorba odlišuje od normotvorby „jednostranné či autokratické (»autoritativní«)“, „*kteřá se děje bez spolupůsobení činitelů, kteří mají se státi povinnostními subjekty tvořící se normy*“ – subjektů veřejnoprávních.⁶⁰⁹ V prvním případě máme co činit s „poměry“, „situacemi“, „pozicemi“ atd. typicky soukromoprávními, ve druhém jde o poměry, situace, pozice, vztahy atd. veřejnoprávní.⁶¹⁰

Jakkoli je však subjekt práva jako abstraktní pojem totožný jak v právu soukromém, tak v právu veřejném, je třeba rozlišovat výše uvedený důvod vzniku právní povinnosti, který se v soukromém a veřejném právu diametrálně liší. Proto je také na místě rozlišovat soukromoprávní a veřejnoprávní subjektivitu. Smysl takového rozlišování může spočívat už i jen v **odlišení subjektů**, na které se může vztahovat pouze subjektivita soukromoprávní, a na které se může vztahovat i subjektivita veřejnoprávní. Východiskem pro něj může být elementární členění osob na fyzické a právnické. Spočívá-li veřejnoprávní tvorba právních povinností v jejich jednostranném autoritativním stanovení, potom musíme konstatovat, že fyzická osoba sama o sobě nositelem této subjektivity být nemůže. To by odporovalo principu rovnosti osob před zákonem. **Člověk jakožto fyzická osoba tedy může být zásadně⁶¹¹ pouze nositelem subjektivity soukromoprávní.** Z toho také plyne, že pokud uvažujeme o osobě jakožto nositelce různých druhů právních subjektivit, musíme mít na mysli vždy jen osobu právnickou. Podle J. Matějky se také běžně můžeme setkat se třemi možnostmi subjektivity právnických osob. Za prvé to jsou právnické osoby jako nositelky pouze **soukromoprávní subjektivity**, tedy ty, „*kteřé mají pouze schopnost samostatně se zavazovati a nabývati oprávnění*“⁶¹² (např. římskoprávní korporace), dále ty, jež mají **soukromoprávní i veřejnoprávní sub-**

⁶⁰⁹ Tamtéž, str. 240.

⁶¹⁰ Za podnětné považují Weyrovo členění normotvorné činnosti na svobodnou a povinnostní normotvorbu. „**Povinnostní normotvorná činnost se od jiných povinnostních subjektů liší se při tom ovšem jen tím, že jeho činnost (obsah jeho povinností) je možno chápat jako tvorbu norem, a to druhotných (sekundárních).** Typem takového povinnostního subjektu normotvorného jest, jak známo, soudce a správní úředník, typem nepovinnostního pak zákonodárce (tvůrce prvotních norem; zákonů) a soukromník, pokud tvoří právní jednání, jichž obsahem jsou druhotné normy (typ norem smluvních).“ (Weyr, F.: O veřejnoprávní, str. 240.)

⁶¹¹ Stranou ponechávám případy, kdy fyzická osoba může být pověřena určitou činností veřejnoprávního charakteru a být tak nositelkou pravomoci. Tuto pravomoc však nevykonává na základě své vlastní subjektivity, nýbrž na základě „státního pověření“.

⁶¹² Weyr, F.: Teorie, str. 115.

jektivitu, a tím i možnost autoritativní normotvorby (např. stát), a nakonec ty, které mají jen **veřejnoprávní subjektivitu** (např. orgány úřadů).

Podle V. Knappa je však třídění na právnické osoby veřejného a právnické osoby soukromého práva „*absurdní*“, důvody jejich rozlišování jsou „*povýtce historické a nemající logické jádro. (...) Pro teorii a praxi práva veřejného, jakož i pro teorii a praxi práva soukromého nemají právnické osoby veřejného práva žádný význam.*“⁶¹³ Knapp proto třídění právnických osob na právnické osoby veřejného a právnické osoby soukromého práva odmítá, neboť podle něj je: „*(a) pojem právnické osoby pojmem per definitionem majetkoprávním, (b) přičemž právnickou osobou může být i subjekt veřejnoprávní, splňuje-li podmínku sub a), tj. vystupuje-li ve vztazích majetkoprávních.*“⁶¹⁴ Knappovo třídění právnických osob tak nerozlišuje právnické osoby soukromého a právnické osoby veřejného práva, nýbrž právnické osoby, které jsou právnickými osobami jen soukromého, a právnické osoby, které jsou právnickými osobami jak soukromého, tak i veřejného práva. V. Knapp tak jinými slovy popírá existenci veřejnoprávní subjektivity, neboť pojem právnické osoby je podle něj per definitionem „*pojmem majetkoprávním*“. Majetkoprávní způsobilost právních subjektů pak nepochybně pojmově patří do oblasti soukromého práva. Knappova konstrukce tak po mém soudu popírá výše uvedená tvrzení Weyra a Matějky o tom, že právní subjekt je subjektem jak práva veřejného, tak práva soukromého. Podle Knappa by totiž vždy měla být primární subjektivita soukromoprávní, ke které po případě může přistoupit subjektivita veřejnoprávní jako něco navíc, co však ve skutečnosti ani není třeba. Podle V. Knappa je totiž existence PO spojena s její soukromoprávní, resp. majetkoprávní subjektivitou. Nabízí se však otázka, jak k tomuto závěru dospívá.

Jeho úvaha začíná pozitivisticky. Tvrdí, že postupuje induktivně a z charakteru jednotlivých subjektů, které zákon za právnické osoby považuje, se pokouší izolovat jednotlivé prvky, které ho přiblíží vymezení právnické osoby. Při svém rozboru se zejména zabývá korporacemi. Za jejich pojmový znak se obvykle považuje „*personální substrát*“, tj. skupina lidí, kteří korporaci tvoří. V. Knapp však dovozuje, že pro podstatu korporací jako právnických osob

⁶¹³ Knapp, V.: O právnických, str. 997.

⁶¹⁴ Subjekty, které jednají ve věcech veřejnoprávních, aniž by šlo o věci majetkoprávní, podle V. Knappa právnickými osobami nejsou, resp. není důvodu, aby za ně byly považovány. Knapp sice podotýká, že právo může přiznat určitou subjektivitu, či spíše působnost různým „*záhadným*“ útvarům od fyzické osoby odlišným, jako jsou např. petiční výbory, občanské výbory, spotřebitelské komise atd., které nemají majetkoprávní způsobilost, nicméně však ve veřejnoprávních vztazích vystupují svým jménem. K čemu by ale bylo dobré nazývat je právnickými osobami veřejného práva, táže se Knapp a odpovídá: „*[S]nad jen k zatemňování pojmu právnické osoby.*“ (Knapp, V.: O právnických, str. 1001.)

„není personální substrát rozhodující“. Za rozhodující znak je třeba i u korporací považovat „substrát věcný“. Tím má na mysli, že sdružení osob (ať už fyzických nebo i právnických) bude právnickou osobou tehdy, jestliže jeho majetek jako korporace bude oddělen od majetku členů korporace. Majetek korporace tedy nebude vlastnictvím těch, kdo jej v korporaci sdružili, nýbrž ve vlastnictví korporace samé jako právního subjektu. Požadavek, aby korporace měla svůj vydělený majetek, však neznamena nutnost, aby měla v určité chvíli určitý majetek. Aktuálně totiž nemusí mít majetek žádný. Oním „věcným substrátem“ má ve skutečnosti V. Knapp na mysli „*toliko způsobilost vůle mít vlastní majetek*“. Tento požadavek dopadá ve stejném rozsahu i na nadace, kde je význam vyděleného majetku ještě větší než u korporací.⁶¹⁵ Z tohoto hlediska tedy požadavek „*mít vlastní majetek splývá s požadavkem mít vlastní právní způsobilost*“.⁶¹⁶ Svoji analýzu V. Knapp shrnuje tak, „*že právnické osoby podle našeho platného práva jsou charakterizovány dvěma znaky: totiž vlastním majetkem a právní způsobilostí, a to především majetkoprávní způsobilostí. Lze tedy, zdánlivě paradoxně, říci, že určité subjekty od člověka odlišné mají vlastní způsobilost k právům, protože jsou právnické osoby, právnickými osobami jsou proto, že mají vlastní právní způsobilost. Ve skutečnosti ovšem tyto věty paradoxní nejsou.*“⁶¹⁷

K pochopení Knappovy koncepce je třeba objasnit pojem „**majetkového práva**“. Sám uvádí, že důvod, proč je tento termín používán, spočívá v tom, že je z logického hlediska neostrý. Jeho účel totiž tkví v tom, že v sobě zahrnuje způsobilost osob vstupovat jak do soukromoprávních, tak i do veřejnoprávních vztahů, které se týkají majetku, byť i nepřímou. Jde např. o povinnost platit daně, povinnost zdržet se ve své činnosti zhoršování životního prostředí atd. „Majetkové právo“ tak v jistém smyslu nahrazuje rozlišování na soukromá a veřejná subjektivní práva a povinnosti a namísto toho zavádí členění na práva, která se týkají majetku, a práva, která se ho netýkají.

Knappovu koncepci „majetkového práva“ považuji za nesprávnou. Domnívám se, že V. Knapp dává pojmu majetkové právo jiný než tradiční obsah. Pojem majetkového práva v objektivním slova smyslu chápu jako úpravu právních vztahů, které se týkají majetku. Majetkové právo však není natolik neostrým pojmem, jak Knapp tvrdí. Po mém soudu zahrnuje majetkové právo úpravu absolutních subjektivních práv (věcných), jakož i úpravu majetkových

⁶¹⁵ Rozdíl mezi korporacemi a nadacemi tedy spočívá v jejich personálním substrátu. Nadace nemají členy, jejich podstatu tvoří majetek sám. I tento je zcela oddělen od majetku zakladatelů nadace.

⁶¹⁶ Knapp, V.: O právnických, str. 992.

⁶¹⁷ Tamtéž, str. 993.

práv relativních (závazkových).⁶¹⁸ Mám za to, že majetkové právo neznamena pouze úpravu právních vztahů, které se týkají majetku, nýbrž i „kvalitu“ těchto vztahů. Tvrdím proto, že majetkové právo se týká pouze soukromých majetkových práv. V opačném případě bychom dospěli k absurdním důsledkům. I na obviněného z trestného činu bychom mohli pohlížet jako na majetkoprávní subjekt, protože mu lze uložit peněžitý trest. Majetkoprávní subjektivita v Knappově smyslu proto podle mého názoru nemůže být a není základem „soukromoprávní“ subjektivity.

Na základě čeho tedy učinil V. Knapp svůj závěr, podle kterého je pojmovým znakem ona „majetkoprávní subjektivita“? Domnívám se, že problém spočívá v jím deklarované „induktivní metodě“. Ona je totiž induktivní jenom zdánlivě. K tomu, abychom se induktivní metodou dobrali toho, v čem spočívá subjektivita právnických osob, je třeba vrátit se k předpokladům, ze kterých V. Knapp vychází. Nejprve si povšimněme věty, že *určité subjekty od člověka odlišné mají vlastní způsobilost k právům, protože jsou právnícké osoby, právníckými osobami jsou proto, že mají vlastní právní způsobilost*. Tato věta je klasickým příkladem důkazu kruhem. Právnícká osoba je právníckou osobou proto, že má vlastní (majetko)právní způsobilost, a (majetko)právní způsobilost má proto, protože je právníckou osobou. Abychom tento důkaz rozmotali, musíme přidat Knappovo pozitivistické východisko o aposteriorním charakteru právnícké osoby. Doplněná věta pak bude mít podobu sylogismu:

- Zákon stanoví, který útvar je právníckou osobou.
- Právnícká osoba je nositelem (majetko)právní způsobilosti.
- Zákon stanoví, kdo je nositelem (majetko)právní způsobilosti.

Jaký zákon však má být základem našich úvah? Knappovým východiskem je zřetelně právní úprava obsažená v dosud platném občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Nesmíme však zapomenout, že rozsah tohoto kodexu je omezen jeho § 1 odst. 2 na „majetkové vztahy, (...) jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osob“. Proto podle J. Bárty⁶¹⁹ nemůžeme obč. zák. považovat „za kodex obsahující základní úpravu práva vůbec – to na rozdíl od občanského zákoníku rakouského, a zejména francouzského“. Náš obč. zák. prostě upravuje majetkové vztahy, a fyzické a právnícké osoby

⁶¹⁸ Jsem si vědom, že rozlišení vlastnického a majetkového práva zdaleka nemusí být jednoznačné. Problematičnost lze demonstrovat na příkladu podniku. Podnik je věc hromadná a je předmětem vlastnictví. Součástí podniku jsou pohledávky. Vlastník podniku je tedy v jistém smyslu „vlastníkem“ pohledávek, přestože se nejedná o „věc“, ale relativní právo. Další příklad se může týkat majetkových aspektů ochrany dobrého jména. Toto rozlišování „uvnitř majetkového práva“ však není cílem mých úvah.

⁶¹⁹ Bárta, J.: K některým otázkám subjektivity a sukcese právnických osob v platném právu. Právník č. 2/1995, str. 89.

vymezuje pro účely těchto vztahů, nikoliv pro účely jiných vztahů občanským zákoníkem neupravovaných. Avšak jak se zdá, ani občanský zákoník vlastnickou způsobilost jako pojmový znak právnické osoby nestanoví. Podle J. Bárty občanský zákoník ve skutečnosti v § 18 odst. 1 pouze praví, „že způsobilost mít práva a povinnosti mají i právnické osoby“ a dále že (§ 19a odst. 1) „způsobilost právnické osoby nabývat práva a povinnosti může být omezena jen zákonem“. Zákon tak může nepochybně omezit rozsah práv a povinností, tedy i majetkoprávních, jichž může být dotyčná osoba nositelem. Způsobilost fyzické osoby nabývat vlastnické právo je ostatně omezena samým občanským zákoníkem, což lze demonstrovat na „nezpůsobilém dědici“. Podle § 469 obč. zák. osoba, která se dopustí úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželce, dětem nebo rodičům anebo zavrženíhodného jednání proti poslední vůli zůstavitelově, je v důsledku civilní sankce vyloučena z možnosti nabýt dědictví. Dovedeno do důsledku to znamená, že vlastnická způsobilost „nezpůsobilého dědice“ je omezena. Jestliže jsou taková omezení možná u fyzické osoby, jejíž vlastnické právo je garantováno mimo jiné i Listinou základních práv a svobod, tím spíše jsou takové zásahy myslitelné v případě osob právnických. Podle J. Bárty si proto lze představit „*právnickou osobu nemající např. způsobilost vlastnit nemovitý majetek, nebo nemající způsobilost vystavovat šeky na doručitele, anebo dokonce nemající způsobilost vůbec vlastnit. Potom by ani nemohla dělat řadu úkonů, které vlastnictví předpokládají, a možná by jí zbyla jen způsobilost mít dobré jméno – prostě právnická osoba s omezenou způsobilostí.*“⁶²⁰ V souladu s touto koncepcí je i závěr J. Bárty,⁶²¹ „že veřejnoprávní předpis nepotřebuje vlastní definici právnické osoby, ale může používat definici občanskoprávní. Pracuje s ní tak, že právnické osobě (okruhu právnických osob) přikazuje určité veřejnoprávní postavení, a samozřejmě vůbec nepotřebuje, aby právní postavení všech právnických osob bylo rovné. Není tedy pravdou, že by z faktu, že některý subjekt je právnickou osobou podle občanského práva, již eo ipso vyplývalo cokoli pro její veřejnoprávní postavení. Má prostě pouze nebo právě tolik práv a povinností, kolik jí jich veřejné právo svěřuje.“⁶²²

⁶²⁰ Tamtéž, str. 93.

⁶²¹ Tamtéž, str. 97.

⁶²² Jak zákon pracuje s občanskoprávní definicí právnické osoby demonstruje J. Bárta na zákoně o dani z příjmů právnických osob. Pro tento zákon je rozhodujícím pojmem *poplatník*, a poplatník daně z příjmů právnických osob je definován předně tak, že je to „každá osoba, která není fyzickou osobou“ (§ 17 odst. 1) s výjimkou jednoho druhu právnických osob uvedených v § 17 odst. 2, totiž veřejných obchodních společností. Toto znění ukazuje na to, že zákon o daních z příjmů přijímá občanskoprávní pojem a definici právnické osoby a s její existencí spojuje určité právní následky – např. stanoví, který okruh právnických osob bude daňovým poplatníkem. Tento okruh samozřejmě z hlediska práva může být

Správnost názoru J. Bárty potvrzuje i **nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 41/98, ve věci Burzy cenných papírů Praha, a. s.** (dále jen také jako BCP), a jejího veřejnoprávního či soukromoprávního postavení.⁶²³ Již z vyjádření předmětu sporu „*Burza cenných papírů Praha, a. s., a její veřejnoprávní či soukromoprávní postavení*“ vyplývá základní rozpor. Burza cenných papírů je akciovou společností, tedy soukromoprávním subjektem. Může však být soukromoprávní subjekt nositelem veřejnoprávních pravomocí, a tedy vlastně subjektem „veřejnoprávním“? Podívejme se na citovanou casu blíže. Vlastní příčinou celého sporu bylo rozhodnutí burzovní komory jakožto statutárního orgánu BCP, a. s., jímž uložila svému akcionáři pokutu ve výši 50 000 Kč a na 6 měsíců jej vyloučila z burzovního obchodu. Předmětem sporu se stal veřejnoprávní či soukromoprávní charakter tohoto rozhodnutí o uložení sankce. Pokutovaný subjekt se totiž obrátil na soud se správní žalobou podle § 244 a násl. o. s. ř. Městský soud v Praze musel nejprve posoudit, zdali napadené rozhodnutí burzovní komory o uložení sankce spadá do jeho kompetence, tedy zda se jinými slovy jedná o rozhodnutí veřejnoprávní. V této souvislosti dovodil, že jde o **rozhodnutí autoritativní povahy, neboť subjekty, o jejichž právech a povinnostech burzovní komora rozhoduje, nejsou s tímto orgánem v rovném postavení, protože při realizaci svého zákonného oprávnění obchodovat s cennými papíry musí být buď akcionáři burzy, nebo jim musí burzovní komora udělit oprávnění k obchodování na burze.** Současně poukázal na to, že burza je právnickou osobou, které je zákonem svěřeno pod státním dozorem plnit určité úkoly veřejné správy. Proto podléhá rozhodnutí burzovní komory správnímu přezkumu soudnímu podle hlavy druhé páté části o. s. ř.⁶²⁴ Proti rozsudku Městského soudu vznesla BCP ústavní stížnost, ve které tvrdila, že „burzu je třeba chápat jako právnickou osobu soukromého práva, která má v oblasti kapitálového trhu své vymezené ekonomické poslání. (...) Proto, aby burza fungovala jako nezávislá tržní instituce, je vybavena potřebnými pravomocemi zakotvenými v § 31 zák. č. 214/1992 Sb., v platném znění. Burza je akciovou společností zřízenou podle obchodního zákoníku, pokuto-

libovolně široký: tak jako jsou dnes z okruhu poplatníků vyloučeny jen veřejné obchodní společnosti, mohou být zítra vyloučeny třeba odbory (arbitrárně, kdyby se chtělo, aby daň neplatily vůbec). (Bárta, J.: op. cit., str. 97.)

⁶²³ Nález Ústavního soudu: I. ÚS 41/98, Sbírka nálezů a usnesení ÚS, svazek 12, str. 363.

⁶²⁴ Následně přistoupil Městský soud i k meritornímu posuzování. Konstatoval, že napadené rozhodnutí burzovní komory neuvádí jakého konkrétního jednání se vedlejší účastník dopustil, v jehož důsledku došlo k porušení zákona o burze cenných papírů, burzovního řádu nebo burzovních pravidel, porušení zák. č. 61/1996 Sb. a porušení obchodního zákoníku, ani nehodnotí závažnost tohoto jednání. Proto bylo toto rozhodnutí posouzeno jako nepřezkoumatelné a tudíž je Městský soud v Praze zrušil.

vaný subjekt je pak jejím akcionářem, z čehož plyne, že jejich vzájemné vztahy jsou smluvními vztahy podle obchodního zákoníku, tedy vztahy soukromoprávními. To, že je vznik burzy podmíněn souhlasem státu, nesvědčí podle BCP o tom, že burza rozhoduje v postavení orgánu veřejné správy. Na kapitálovém trhu je oprávnění vykonávat příslušnou podnikatelskou činnost teprve na základě povolení uděleného příslušným orgánem státní správy jevem zcela obvyklým.⁶²⁵ Tomuto tvrzení oponoval pokutovaný akcionář BCP v postavení vedlejšího účastníka, který uvedl „že organizování trhu s cennými papíry na burze cenných papírů je činnost ve veřejném zájmu. Skutečnost, že burza je zřizována na základě zákona, že podléhá státnímu dozoru, jakož i zákonná úprava možnosti přezkumu rozhodnutí orgánů burzy soudem nebo ministerstvem financí, rovněž nasvědčuje tomu, že působí v oblasti veřejného zájmu. V případě burzy cenných papírů se jedná minimálně o nepřímý výkon státní správy, a to právě v případě rozhodování burzovní komory podle § 31 zák. č. 214/1992 Sb., v platném znění, tj. při ukládání sankcí.“ Významným argumentem z jeho strany je úvaha, že **„pokud by BCP se svou ústavní stížností uspěla, znamenalo by to, že získala pravomoc zcela libovolně rozhodovat o tom, kdo bude a kdo nebude obchodovat na burze cenných papírů v ČR, přičemž by taková rozhodnutí nepodléhala řádné soudní kontrole“**.⁶²⁶

ÚS při svém rozhodování konstatoval, že „podstata ústavní stížnosti spočívá v polemice stěžovatelky se závěrem obecného soudu, zda lze rozhodnutí statutárního orgánu BCP, tj. burzovní komory, chápat jako rozhodnutí vydané v oblasti veřejné správy, nebo zda se v tomto případě jedná o rozhodnutí soukromoprávní“. ÚS pak zdůraznil, že to, co bylo v daném případě třeba konkrétně zkoumat, nebyla povaha obchodu s cennými papíry, ale povaha sankce, jež byla uložena rozhodnutím burzovní komory“. V této souvislosti odkázal Ústavní soud na svůj nálezný, sp. zn. II. ÚS 75/93 ze dne 25. 11. 1993, v němž uvádí, že veřejnou mocí se rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu. Institut „**veřejné moci**“ je vnímán jako institut zahrnující přímou „**moc státní**“ a dále „**zbývající veřejnou moc**“. Státní mocí disponuje sám stát a zabezpečuje ji prostřednictvím svého zvláštního aparátu. Tzv. **zbývající veřejná moc je v příslušném rozsahu svěřena subjektům nestátního charakteru ke správě veřejných záležitostí, je od státní moci v jis-**

⁶²⁵ I. ÚS 41/98, op. cit.

⁶²⁶ Tamtéž.

tém smyslu odvozena a nemůže s ní být v rozporu. S veřejnou mocí přitom souvisí neoddělitelně nerovnost v postavení subjektů ve vztazích touto mocí ovládaných.⁶²⁷ Na základě těchto úvah ÚS stížnost BCP zamítl, když konstatoval: „Postavení burzovní komory při rozhodování v daném konkrétním případě svědčí o její autoritativní (veřejnoprávní) převaze nad postavením vedlejšího účastníka řízení, neboť jednostranně rozhodla o uložení sankcí.“ Přičemž *„toto své stanovisko zaujímá Ústavní soud u vědomí, že v moderní společnosti se nezdá prolínají prvky veřejného a soukromého práva tak, že nelze zcela jednoznačně veškerou činnost té či oné instituce označit pouze za veřejnoprávní nebo pouze za soukromoprávní. Lze si představit, že určitá instituce podle povahy konkrétní činnosti může v určitých vztazích vystupovat jako soukromoprávní, v jiných jako veřejnoprávní subjekt. Je proto třeba vážit, o jaký druh konkrétní činnosti té které instituce se jedná.“*⁶²⁸

Z výše uvedeného příkladu plyne, že právní řád může „útvary od člověka odlišného“ ukládat práva a povinnosti, které s jeho soukromoprávní subjektivitou vůbec souviset nemusí. To však neznamená, že by právní řád primárně ukládal veřejnoprávní práva a povinnosti „nějakým veřejnoprávním útvarům“, které je třeba odlišovat od právnických a fyzických osob definovaných v soukromoprávních předpisech. Jak jsme již konstatovali, z hlediska zákonodárce je totiž každý právní subjekt subjektem povinnostním, bez ohledu na to, zda mu náleží či nenáleží subjektivita soukromoprávní. Veřejnoprávní předpisy proto nakládají se „súkromoprávními“ subjekty z hlediska účelnosti a vymahatelnosti. Domnívám se, že plně platí konstatování J. Bárty,⁶²⁹ že *„veřejné právo právnické osobě dává takovou míru práv a povinností, jakou samo potřebuje, nedbá na rovnost práv a povinností mezi nimi a z faktu existence nějakého subjektu jako občanskoprávní právnické osoby ještě nelze usuzovat na její veřejnoprávní postavení.“*⁶³⁰ Výše uvedené příklady demonstrují, že veřejné právo není odkázáno na to, aby práva a povinnosti svěřovalo jen subjektům, které jsou zároveň subjekty i pro právo občanské.

Proto mám i za to, že na základě induktivní analýzy právního řádu nemůžeme dospět k závěru, který učinil V. Knapp, a sice že právní osoba je pojmem per definitionem „majetkoprávním“. Ve skutečnosti totiž V. Knapp vybírá takový znak, o kterém jsme jako právníci intuitivně přesvědčeni, že k pojmu

⁶²⁷ Tamtéž.

⁶²⁸ Tamtéž.

⁶²⁹ Bárta, J.: op. cit., str. 99.

⁶³⁰ Toto tvrzení se však nevztahuje jen na právní osoby. Lustrační zákon demonstruje, že právní řád nakládá z hlediska „účelnosti a vymahatelnosti“ i s lidmi a také občas nedbá na jejich rovnost.

(právnícké) osoby prostě patří. Knappův argument je tak spíše rétorický než logický. Za správnější proto považují konstrukci S. Stuny a J. Švestky,⁶³¹ jejichž argumentace otevřeně vyhlašuje předpoklady, ze kterých vychází. Ve své úvaze postupují deduktivním způsobem, což znamená, že se nejprve tážou, jakou funkci musí právnícká osoba plnit, a jakými znaky se proto musí vyznačovat. Vycházejí z předpokladu, že „*institut právnícké osoby patří pojmově do té části soukromého práva, která zprostředkuje v hmotněprávní rovině majetkové vztahy ve společnosti, jejíž hospodářství je založeno na principu všeobecnosti zboží výroby, neboli na **tržním hospodářství***“.⁶³² Pojem právnícké osoby je podle nich nerozlučně spjat s funkcí subjektů tržních vztahů, tj. vztahů, ve kterých tyto subjekty na základě principu ekvivalence směňují hodnoty jako výrobci či spotřebitelé zboží. K tomu, aby mohl trh fungovat, je zapotřebí, aby subjekty, které zde mají vstupovat do ekonomických, a tedy i právních vztahů, byly způsobilé vlastnit majetek. Tento argument je logický, nikdo nemůže transferovat právo, které mu nenáleží. Účelem právnícké, stejně jako fyzické osoby má být schopnost „*vystupovat především jako vlastník majetku, tedy jako nositel soukromého subjektivního práva s absolutní relevancí vůči všem ostatním*“.

Z této úvahy S. Stuny a J. Švestky vyplývá, „že prvním pojmovým znakem subjektu, který má být kvalifikován jako právnícká osoba (*obdobné konstatování však bude platit i pro osobu fyzickou – pozn. K. B.*), je, že tento subjekt je **způsobilý vlastnit určitý vydělený majetek** (není rozhodující, že při svém vzniku či v jiné fázi své existence »aktuálně« žádny majetek nemá)“.⁶³³ Právnícká a fyzická osoba jsou chápány jako instituty soukromého práva. Pokud by neměly potenciální způsobilost být nositelkami vlastnického práva, nedávala by jejich existence ve sféře soukromého práva žádný smysl. Jako další základní pojmové znaky vyžadují tito autoři, aby měla právnícká osoba nejen oprávnění v mezích zákona majetek nabývat a vlastnit, nýbrž i oprávnění „*s tímto majetkem svou vlastní zvláštní vůlí (odlišnou od vůle sdružených i jiných osob), svrchovaně, tj. neodvozeně od práv kohokoliv jiného, nakládat*“.

Totíž jen za předpokladu, že jde „*o subjekt s vlastnickou svrchovaností k určitému vydělenému majetku, může být tento subjekt v soukromém právu zároveň jen on sám (nikoliv v něm sdružené osoby) nositelem samostatné majetkové odpovědnosti*“.⁶³⁴ S. Stuna a J. Švestka proto uzavírají, že *majetková samostatnost subjektu* (odlišného od fyzické osoby), charakterizovaná jeho vlastnictvím majetku,

⁶³¹ Stuna, S. – Švestka, J.: Několik úvah nad státem jako právníckou osobou, zejména nad právní subjektivitou státních orgánů. Právní rozhledy č. 6/1999, str. 289.

⁶³² Tamtéž.

⁶³³ Tamtéž, str. 290.

⁶³⁴ Tamtéž.

a z toho logicky vyplývající jeho *samostatná majetková odpovědnost* jsou dvěma *základními (výchozími) znaky pro kvalifikaci určitého subjektu jako právnické osoby ve sféře soukromého práva, tj. jako subjektu splňujícího podmínky vystupovat v soukromém právu vlastním jménem (suo nomine)*.

Základ této „soukromoprávní koncepce“ právní subjektivity spočívá v teleologické argumentaci. Ta je založena na tvrzení, že účelem „osoby“ je být subjektem na trhu.⁶³⁵ Přesto však (soukromo)právní subjektivitu nelze považovat obecně za pojmový znak „právotvorného subjektu“, nýbrž za vlastnost, kterou by měl soukromoprávní subjekt disponovat. Z analýzy právního řádu totiž vyplynulo, že stejně jako zákon stanoví, který útvar bude subjektem, rovněž tak stanoví i rozsah jeho způsobilosti k právům a povinnostem, tj. subjektivitu. Z toho je třeba vyvodit, že jestliže zákon přiznává určitému subjektu práva a povinnosti, může zákon tato práva stejně tak odejmout nebo zúžit jejich rozsah. To, že zákon v mnoha případech přiznává právnímu subjektu majetkoprávní subjektivitu, nelze považovat za obecný, tj. ve všech případech platný znak právního subjektu. Někdy tomu tak být nemusí.

Vraťme se proto k otázce, v čem **spočívá specifikum soukromoprávní subjektivity** a v čem spočívá smysl jejího odlišování od subjektivity veřejnoprávní. K tomu je třeba zopakovat výchozí premisu o tom, že soukromoprávní subjektivita umožňuje vznik právních povinností na poli soukromého práva. Vznik těchto povinností je specifický tím, že je podmíněn dispoziční autonomií dotyčných subjektů – jinými slovy je dobrovolný. Tato dobrovolnost však není nepodmíněná. Pravidelným důvodem vzniku soukromoprávních povinností je vznik odpovídající právní povinnosti druhé smluvní straně na poskytnutí „protihodnoty“ za splnění dotyčné právní povinnosti. **Vznik soukromoprávních povinností se tak netýká jen majetku, nýbrž je majetkem podmíněn.** Lakonicky to lze vyjádřit tak, „že každý je do té míry svobodný, kolik má peněz“. Totiž právě peníze, resp. majetek osobě umožňují stanovovat právní povinnosti ostatním subjektům na smluvním základě. Z toho důvodu lze pochopit i tvrzení, že účelem osoby na poli soukromého práva je, aby byla způsobilá

⁶³⁵ Proti tomu se však staví P. Havlan a upozorňuje na jisté zjednodušené chápání „tržního hospodářství“ jako nové (resp. staronové – předúnorové) reality. Odkazuje na zjištění moderní institucionální ekonomie, „že i ve státech tzv. reálného socialismu byl koordinátorem ekonomiky zásadně trh a nikoli neprediktabilní plánovací příkazy shora.“ I na „socialistickém trhu“ musely existovat subjekty. Tyto subjekty však stěží můžeme nazvat „soukromoprávní“. Nepochybně však tyto subjekty byly nositeli určité subjektivity. V návaznosti na socialistickou myšlenku o „nahrazení vlastnictví mocí“ se domnívám, že subjektivita socialistických organizací měla spíše veřejnoprávní, než soukromoprávní charakter. (Havlan, P.: Ještě ke státu jako právnické osobě, resp. jako subjektu vlastnického a jiných majetkových práv. První rozhledy č. 9/1999, str. 478.)

transferovat vlastnictví a vstupovat do soukromoprávních vztahů. Existence osoby bez vlastnické způsobilosti by byla na poli soukromého práva bezúčelná. Má-li být určitý útvar soukromoprávním subjektem, musí mít nutně „soukromoprávní subjektivitu“. Takový závěr je z hlediska soukromého práva logický. To, co platí v soukromém právu, však nemusí platit obecně. Proto je třeba si vždy uvědomit, zdali na subjekt nahlížíme z hlediska práva soukromého, nebo veřejného, či z hlediska obecného – právně teoretického. Problém, který jsme mohli pozorovat, nastává v tom, že pojem „právní osoby“ je považován za typickou civilistickou konstrukci. Proto se zdá přirozené, že každá právní osoba je nositelkou soukromých práv a povinností. Tak tomu snad může být z hlediska soukromého práva. Nelze však zapomínat na to, že právní povinnosti lze stanovovat i veřejnoprávně, tedy jednostranně a autoritativně. Problém veřejnoprávní subjektivity totiž spočívá v její základní odlišnosti od subjektivity soukromoprávní, tedy na nerovném postavení, nadřazenosti subjektů a způsobilosti donucovat. Proto pokud uvažujeme o „veřejnoprávní subjektivitě“, musíme si sundat „civilistické brýle“ a mít tuto distinkci na vědomí.

6.3 Pojmové znaky osoby v právním smyslu

Závěrem pojednání o právní subjektivitě bylo, že právním subjektem je ten, „kdo je způsobilý nést nebo stanovovat práva“. Znamená to však, že každého, komu právní řád přiznává povinnosti nebo právo tvornou subjektivitu, máme považovat zároveň i za právní osobu? Na první pohled by se mohlo zdát, že tomu tak je. Obvykle se má za to, že pojem právního subjektu je zcela zaměnitelný s pojmem osoby v právním smyslu. To však není zřejmě zcela přesné. Ten, kdo je osobou v právním slova smyslu, bude zřejmě vždy právním subjektem. Naopak to ale neplatí. **Ten, kdo je subjektem v právu, nemusí být naopak osobou v právním smyslu.** Proč tomu tak je?

Odpověď na tuto otázku úzce souvisí s problematikou veřejnoprávních orgánů, kterým právo svěřuje určité pravomoci. Podle J. Bárty je totiž třeba subjekty definované jen právem veřejným a mající právě jen ta práva a povinnosti, které k nim veřejné právo přiřazuje, považovat za „**právnícké osoby v právu veřejném**“.⁶³⁶ Jeho základní poučka přitom zní, že „*právníckou osobou je to, čemu právní předpis přiznává způsobilost k právům a povinnostem*“.⁶³⁷ Jako příklad J. Bárta uvádí „*parlament a vládu, které na rozdíl od okresního úřadu (tedy dle právního stavu v době sepsání článku J. Bárty rozpočtové organizace, a tedy i právnícké osoby – pozn. K. B.) občanskoprávní právníckou osobou*

⁶³⁶ Bárta, J.: op. cit., str. 99.

⁶³⁷ Tamtéž.

nejsou, mají však právní způsobilost k (ústavně) právním úkonům jistě ne nevýznamným“.⁶³⁸ Znamená to tedy, že je parlament nebo vláda „právní osobou v právu veřejném“? Za další příklady „veřejnoprávních subjektů“ by bylo podle J. Barty zřejmě možné považovat i „**orgány s působností a pravomocí, ale bez občanskoprávní subjektivity. Pravomoc je totiž ve správním právu svěřována i jednotlivcům, kteří v tomto vztahu subjektivitu podle soukromého práva vůbec nemají (policista na křižovatce, nikoliv Policie jako ozbrojený sbor, jednající snad osobou ve služebním poměru, podobně jako podnikatel jedná prostřednictvím svého zaměstnance, nařídí určitý způsob nebo směr jízdy; ředitel školy, nikoliv školský úřad, rozhodne o odkladu povinné školní docházky).**“⁶³⁹ V souladu s názorem D. Hendrycha⁶⁴⁰ se domnívám, že je ve výše uvedených příkladech třeba odlišit subjekt jako nositele práva a povinnosti a orgán tohoto subjektu, který určité práva a povinnosti vykonává. Moc zákonodárná a výkonná náleží státu jako veřejnoprávní korporaci, tuto moc pak vykonává vláda, prezident, parlament atd. Jedná se o orgány, které však nejsou samostatnými subjekty. Obdobně je tomu i u „jednotlivců“ vykonávajících určitou pravomoc. Pravomoc totiž není ve skutečnosti svěřována jednotlivcům, nýbrž nositelům určité funkce. Policista na křižovatce, obdobně jako prezident republiky, bude orgánem státu, neboť policie není právní osobou.⁶⁴¹ Ředitel školy bude naopak orgánem veřejného ústavu, který stát provozuje. Ani parlament, ani policista, ani ředitel školy proto podle mého názoru nejsou „veřejnoprávními osobami“, nýbrž orgány, které určitou pravomoc vykonávají, jejím nositelem je pak typicky stát nebo jiná právní osoba veřejného práva. Z toho můžeme dovodit, že jestliže **právní řád přiznává „něčemu“** práva nebo povinnosti, tedy takovou či onakou **míru právní subjektivity**, znamená to, že před sebou máme **právní subjekt**, který však popřípadě může být jen nesamostatným orgánem. Jinými slovy právní subjekt nemusí být nutně zároveň i osobou v právním smyslu.

Pojem osoby se totiž obvykle ztotožňuje s právním subjektem, který je potenciálně způsobilý k apriorně neomezenému rozsahu subjektivních práv, zatímco u právního subjektu se má za to, že se jedná o subjekt konkrétních subjektivních práv, které se na dotyčný subjekt z objektivního práva vztahují.⁶⁴² Ani toto vymezení však nepovažuji za zcela přesné. Právní osoba se od práv-

⁶³⁸ Tamtéž, str. 97.

⁶³⁹ Tamtéž, str. 98.

⁶⁴⁰ Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Praha 2003, str. 376, marg. rubr. 620.

⁶⁴¹ Srov. RC 11/97, stanovisko pléna Nejvyššího soudu Plsn 2/96, Sběrka soudních rozhodnutí 4/1997, str. 113.

⁶⁴² K tomu srovnej Čermák, K.: Paradigma právního vztahu a pojmání právní subjektivity v české právní kultuře. Právník č. 12/2001, str. 1193n.

ního subjektu po mém soudu liší především tím, že je samostatně způsobilá vstupovat do právních vztahů, a proto se jí také přičítají práva a povinnosti. Položme si proto otázku: **Jaké předpoklady musí subjekt práva splňovat z hlediska právního řádu, aby mu bylo možné přičítat práva a povinnosti?** Postačí, když právní předpis jednoduše stanoví, že ten a ten substrát určený druhově či individuálně je osobou v právním smyslu? Platné právo podle V. Knappa prý dává samo důkaz, že tomu tak je a že právnická osoba není apriorním pojmem aplikovaným v právním řádu, nýbrž pojmem vytvořeným právním řádem samým. Tento důkaz prý plyne z § 18 obč. zák., který pod písmenem d) prohlašuje, že *právnickými osobami jsou i „jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon“*.⁶⁴³ Domnívám se však, že gramatický výklad tohoto ustanovení pro takový závěr nesvědčí. Použití termínu subjekt v této souvislosti svědčí naopak o tom, že subjekt a osoba nejsou totožné pojmy. Pouze subjekt, o kterém to stanoví zákon, bude právnickou osobou. Nikoli tedy každý subjekt, kterému právo přiznává ta či ona práva, nýbrž pouze subjekt, který právo považuje za osobu. Co je to osoba v právním smyslu, však je již právně teoretická otázka, kterou není vhodné stanovovat normativně. Normativně lze naopak stanovit, „koho“, tj. jaké útvary, bude platné právo za právní subjekt považovat.

Znamená to tedy, že „cokoli“, co zákon prohlásí za právnickou osobu, se tímto prohlášením stane způsobilým nositelem práv a povinností? Taková představa je značně zjednodušená. Můžeme ji osvětlit na příkladu nadace. Za její substrát se tradičně považuje účelově určené jmění. Představme si tedy, že zákon bez dalšího stanoví, že určitý majetkový kus, např. individuálně určený dům, je právnickou osobou. Právní předpis, který učiní z objektu subjekt, bude jednoduše znít: „Tento dům je právnickou osobou.“ Takový právní předpis nepochybně splní požadavky § 18 obč. zák. písm. d). Dotyčný dům bude právnickou osobou. Bude ale i způsobilým nositelem práv a povinností? Účelem právního subjektu je vstupovat do právních vztahů. Bude však moci náš „dům“ do nějakých vztahů skutečně vstupovat? Vraťme se proto znovu k otázce, jaké předpoklady musí splnit právní subjekt, aby mohl plnit svoji funkci osoby v právním smyslu.⁶⁴⁴

⁶⁴³ Knapp, V.: O právnických, str. 986.

⁶⁴⁴ Níže uvedené prvky jsou totožné se „strukturními elementy“ právní osoby tak, jak je popsal U. John ve své habilitační práci. John při jejich zjišťování postupoval induktivně a na základě srovnávání dospěl k těmto „strukturním elementům“ pojmu právní osoby. Jedná se o *Handlungsorganisation, Haftungsverband* a *Identitätsaustattung*. (John, U.: Die organisierte Rechtsperson: System und Probleme der Personifikation im Zivilrecht. Berlin 1977, str. 230n.)

Prvním předpokladem je možnost jeho identifikace. To je požadavek jasný a naprosto logický. Právní řád nemůže přiřít práva a povinnosti „něčemu“, co nelze odlišit od jiného subjektu. Prostředkem identifikace je typicky jméno, rodné číslo, IČ, firma, sídlo apod. Množství identifikačních znaků není důležité, důležitá je jejich schopnost nezaměnitelné identifikace.

Skutečnost, že právní řád přiznává „osobě“ způsobilost k určitým právům a povinnostem, ještě neznamená, že jí tato práva náleží. Jak totiž podotýká J. Boguszak, „*k tomu aby subjekt měl určitá subjektivní práva a povinnosti, musí být právní titul*“.⁶⁴⁵ Právním titulem je typicky právní úkon (smlouva). Avšak k tomu, **aby osoba mohla činit právní úkony, musí být způsobilá jednat, tedy projevovat svoji subjektivitu (osobnost).** Ne každý substrát⁶⁴⁶ je toho však schopen. To lze demonstrovat i na osobě fyzické. Podle § 7 obč. zák. vzniká způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti narozením. Z této způsobilosti k právům však vůbec neplyne, že by FO určitá soukromá práva náležela. Ze způsobilosti k právům plyne pouze tolik, že jí určitá práva a povinnosti náležet mohou. Smyslem právní osoby však přece není, aby byla toliko potenciálním nositelem práv a povinností, nýbrž aby se mohla stát i nositelem skutečným. Proč tedy právní řád nestanoví bez dalšího, že způsobilost nabývat práva a povinnosti získává fyzická osoba narozením? Důvod je prostý. Narozením způsobilost samostatně jednat prostě nevzniká. Avšak k tomu, aby se z potenciálního nositele práv a povinností stal nositel skutečný, je způsobilost jednat nezbytná. Způsobilost k právům bez možnosti tato práva nabýt by byla pouhou proklamací. Dospíváme nezbytně k rozporu. Aby mohla být FO skutečným nositelem práv a povinností, musí být způsobilá jednat. Způsobilost jednat však člověk nenabývá narozením, nýbrž postupně, a duševně nemocní lidé tuto způsobilost ani nikdy nabýt nemusí. Tento rozpor má dvě řešení. První možností je považovat za FO pouze takového člověka, který je samostatně schopen jednat. Takové řešení by bylo v rozporu s lidskou důstojností každého člověka. Proto právní řád přichází s konstrukcí, kdy těmto osobám subjektivitu (způsobilost) neodpírá, zároveň však vychází z toho, že k tomu, aby FO mohla být funkčním subjektem, musí být způsobilá jednat. Proto těm „osobám“, které toho nejsou samy schopny, „dodává“ „**externího jednatele**“ v podobě zákonného zástupce či opatrovníka. Z toho vyvozují, že k tomu, aby byla FO subjektem, nestačí, že má způsobilost k právům a povinnostem. Fyzická osoba potřebuje mít i faktickou schopnost práva a povinnosti nabývat (tj. samostatně jednat). Ne každý člověk však tuto schopnost má. To je také důvodem roz-

⁶⁴⁵ Boguszak, J. – Čapek, J. – Gerloch, A.: op. cit., str. 135.

⁶⁴⁶ K problematice odlišení „entity“, „substance“ a „substrátu“ srovnej Frinta, O.: op. cit., str. 32.

lišování mezi způsobilostí k právům a způsobilostí k právním úkonům. Toto rozlišování můžeme označit za právní řešení „přírodní danosti“, že člověk svoji způsobilost jednat nenabývá naráz narozením, nýbrž postupně v průběhu dospívání, někdy ji nenabude vůbec a někdy ji ztratí ještě dříve, než zemře.

Volní a mentální vývoj a vyspělost člověka jsou pro právo předem danými skutečnostmi, se kterými právo musí pracovat. Jinak je tomu však u osob právnických. K tomu, aby právo připustilo vznik právnické osoby, nemusí a ani nemůže vycházet z jejich „přirozených“ daností. U PO je třeba se tázat opačně, a sice: Jaké předpoklady jsou z hlediska práva jako systému potřebné, aby určitý útvar, od člověka odlišný, mohl fungovat jako právní subjekt? I pro právnickou osobu plně platí tvrzení, že musí být způsobilá jednat. U právnické osoby však není žádný důvod rozlišovat mezi způsobilostí k právům a způsobilostí k právním úkonům. „U právnických osob totiž spadá jejich způsobilost k právním úkonům v jedno s jejich způsobilostí k právům a povinnostem a nikdy nemůže být realizována právnickou osobou samou. Jejím jménem mohou vždy a výlučně jednat toliko osoby fyzické, jejichž chování se přičítá právnické osobě.“⁶⁴⁷ Pojmovým znakem právnické osoby je tedy existence externě dodané „jednatelské organizace“, která umožňuje projevení subjektivity navenek. Avšak tím, že za právnickou osobu vždy jednají osoby fyzické, se právnická osoba od osoby fyzické odlišuje. U fyzické osoby se tak totiž neděje pravidelně, nýbrž pouze výjimečně. „Způsobilost jednat“, ať už je zabezpečena samostatně či externě, se vztahuje na každou osobu v právním smyslu, tedy jak na osobu fyzickou, tak i právnickou. „Způsobilost jednat“, tj. mít „vlastní či externí jednatelskou organizaci“, proto považuji za základní pojmový znak osoby v právním smyslu.⁶⁴⁸ Její existenci ale nelze zaměňovat se způsobilostí k právnímu jednání (úkonům). Rozlišovat totiž způsobilost k právům a způsobilost k právnímu jednání (úkonům) má rozumný smysl pouze u osob fyzických. Existence jednatelské organizace (schopnosti jednat) je však společným znakem každé osoby v právním smyslu, tedy jak osoby fyzické, tak právnické.

Se způsobilostí vstupovat do právních vztahů s ostatními subjekty je spojen i požadavek nést následky nesplnění povinností, k jejichž plnění je dotyčná osoba povinna. Dalším pojmovým znakem osoby je tedy způsobilost **nést odpovědnost za porušení povinností**. Tento požadavek plyne z principu, na kterém je právní řád vystavěn jako systém, a sice že ten, kdo jedná, nese i odpovědnost za svoje jednání. V opačném případě by právní řád přestal být sys-

⁶⁴⁷ Knapp, V.: O právnických, str. 983.

⁶⁴⁸ K tomu srovnej Frinta, O.: op. cit., str. 107. Frinta sice nemluví o jednatelské organizaci, nicméně jeho koncepce druhotné entity se pojetí jednatelské organizace velmi blíží.

témem vzájemných práv a povinností a stal by se systémem „jednostranných“ práv. Takový systém by nemohl být funkční.⁶⁴⁹

Jestliže tedy V. Knapp⁶⁵⁰ tvrdí, že právnická osoba není apriorním pojmem aplikovaným v právním řádu, nýbrž pojmem vytvořeným právním řádem samým, nemá tak docela pravdu. Právní řád nepochybně může stanovit, že určitý útvar bude osobou. Pokud však tato osoba nebude doopravdy schopna být nositelkou práv a povinností, zůstane pouze „právním subjektem“. Souhrnně tak můžeme konstatovat, že útvar, kterému právo přiznává právní subjektivitu, bude subjektem práva. Ne každý právní subjekt bude zároveň i osobou v právním smyslu. **Za osobu v právním smyslu totiž můžeme považovat pouze ten subjekt práva, který lze identifikovat, který je způsobilý jednat a za své jednání odpovídat.**

⁶⁴⁹ Důvodem vzniku těchto povinností bude většinou (proti)právní jednání dotyčného subjektu. Subjektivní povinnosti však mohou vznikat i na základě právních skutečností, nezávislých na jednání dotyčného subjektu, tj. protiprávních stavech. Protiprávní stav jako druh právní skutečnosti zakládá tzv. objektivní odpovědnost, která vzniká bez ohledu na jednání dotyčného subjektu. Mohlo by se tak zdát, že způsobilost nést odpovědnost za porušení povinností neplyne ze způsobilosti dotyčného subjektu jednat, nýbrž pouze z právního řádu. Domnívám se však, že i objektivní odpovědnost se způsobilostí jednat souvisí. Vztah mezi jednáním a nastalým protiprávním stavem je však zprostředkovaný. Způsobilost jednat se např. vztahuje k určité provozní činnosti, u které existuje zvýšené riziko vzniku škod. Přestože tedy škoda nemá bezprostřední příčinu v „něčem“ jednání, lze jí přičítat k jednání, které se vztahuje k dotyčné provozní činnosti.

⁶⁵⁰ Jako další příklad pragmatičnosti (aposteriornosti) pojmu právnická osoba uvádí V. Knapp srovnání postavení veřejné obchodní společnosti (prosté) podle našeho obchodního zákoníku a podle všeobecného obchodního zákoníku z roku 1863, který u nás platil do r. 1950. Obchodní zákoník z roku 1863 se k právní povaze obchodních společností sice nijak nevy-slovoval, konstantní judikatura veřejnou obchodní společnost za právnickou osobu nepovažovala. Prý ji v tom podepřela z velké většiny i právní věda.

Náš obchodní zákoník však tuto koncepci nepřevzal a § 56 ObchZ o všech druzích obchodních společností prohlásil, že jsou právnickými osobami, a tedy přiznal právní subjektivitu i veřejné obchodní společnosti (v. o. s.). Knapp skutečnost, že v. o. s. byla přiznána právní subjektivita, kritizuje a mluví v té souvislosti o „galimatyáši“, který svědčí o bezradnosti zákonodárce při tvorbě obchodního zákoníku, ale zejména je podle něj důkazem aposteriorní povahy pojmu právnická osoby, neboť dříve zákon explicitně nestanovil o veřejné obchodní společnosti, že je právnickou osobou a ani soudní praxe ji za ni nepovažovala, takže jí nebyla, kdežto současný obchodní zákoník stanoví, že v. o. s. je právnickou osobou, takže jí je.

Z našeho hlediska můžeme v. o. s. použít také. Proč mohl zákonodárce tak snadno stanovit, že v. o. s. je právnickou osobou? Právě proto, že splňovala všechny základní znaky, které musíme požadovat po právním subjektu, tedy lze ji identifikovat, jedná svými společníky navenek a odpovídá za své jednání. (Knapp, V.: O právnických, str. 986.)